

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
Кафедра фізичної реабілітації та спортивної медицини

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор науково-педагогічної та
навчальної роботи

професор О.М. Власенко

2020 рік

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

з дисципліни «Долікарська медична допомога»

Освітній рівень перший рівень вищої освіти – бакалавр

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 227 «Фізична терапія, ерготерапія»

Освітня програма «Фізична терапія, ерготерапія»

2019–2023 рік

Робоча програма «Долікарська медична допомога» для студентів
(назва навчальної дисципліни)

за освітнім рівнем бакалавр, спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія»

курсу та факультету **III курсу, медико-психологічного факультету**

Розробники: д.мед.н., професор Дорофєєва О.Є.
к.педн., доцент Яримбаш К.С.
к.мед.н., доцент Коршак В.М.
к.мед.н., асистент Волинець Л.М.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри **фізичної реабілітації та спортивної медицини**

Протокол від «30» серпня 2019 року № 1

Завідувач кафедри _____ (Дорофєєва О.Є.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Перезатверджено:

на 2020/2021н.р. _____ «30» серпня 2020 р. протокол № 1
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» _____ 20__ р. протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» _____ 20__ р. протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» _____ 20__ р. протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» _____ 20__ р. протокол №__
(підпис) (ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань _____. (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки _____. (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність: 227 «Фізична терапія, ерготерапія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів –		III-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ - _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		V-й	-
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «бакалавр»	Лекції	
		12 год	-
		Практичні, семінарські	
		32 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
46 год	-		
Індивідуальні завдання: -			
Вид контролю: Залік			

Співвідношення аудиторної роботи до самостійної роботи студентів: 1:1.

2. Мета, очікувані результати навчання та критерії оцінювання результатів навчання

Мета. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації: оцінка стану здоров'я населення у взаємозв'язку з чинниками, що на нього впливають, принципів охорони здоров'я, профілактику основних захворювань органів і систем організму, а також надання першої невідкладної допомоги в надзвичайних ситуаціях до приїзду бригади швидкої.

знати:

- основні клінічні ознаки патологічних станів, загрозливих життя постраждалого і вимагаючи надання невідкладної долікарської медичної допомоги;
- порядок і черговість виконання заходів долікарської допомоги по врятуванню життя потерпілих;

- причини і основні етапи розвитку патологічних станів, що виникають в результаті гострих захворювань, травматичних уражень, отруєнь для надання обґрунтованої і адекватної долікарської медичної допомоги;
- основні методи асептики і антисептики як при роботі в звичайних умовах, так і при виникненні екстремальних ситуацій.

вміти:

- по простих клінічних ознаках оцінити спільний стан постраждалого: стан свідомості, серцево-судинної системи (частота пульсу, величина артеріального тиску), дихальної системи (характер і тип дихання, частота дихання, наявність задишки);
- розпізнати стан клінічної смерті і провести реанімаційні заходи: усунути механічну асфіксію; провести штучне дихання методом з рота в рот, непрямий масаж серця;
- здійснити тимчасову зупинку зовнішніх артеріальних кровотеч, провести тимчасову зупинку венозних і капілярних кровотеч;
- забезпечити доступними засобами збереження життя пораненим, що переніс гостру крововтрату.
- надати невідкладну долікарську допомогу при пораненнях м'яких тканин (включаючи використання індивідуального перев'язувального пакету для накладення асептичних, бинтових фіксуючих і сітчастих пов'язок).
- надати невідкладну допомогу при пошкодженнях опорно-рухового апарату (включаючи знеболення, транспортну іммобілізацію з використанням сходових шин, шин Дітерікса, а також імпровізованих шин).

Критерії оцінювання результатів навчання

Реалізація основних завдань контролю знань здобувачів вищої освіти у НМУ досягається системними підходами до оцінювання та комплексністю застосування різних видів контролю. Згідно з діючою в університеті системою комплексної діагностики знань студентів, з метою стимулювання планомірної та систематичної навчальної роботи, оцінка знань студентів здійснюється за 200-бальною системою.

Форми контролю знань студентів:

- поточний;
- підсумковий модульний;
- семестровий підсумковий (залік, диференційований залік, екзамен).

Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті).

Згідно з вимогами стандарту, дисципліна забезпечує набуття студентами **компетентностей**:

Загальні:

ЗК 01. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

- ЗК 02. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- ЗК 03. Навички міжособистісної взаємодії.
- ЗК 04. Здатність працювати в команді.
- ЗК 05. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.
- ЗК 06. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК 07. Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- ЗК 08. Здатність планувати та управляти часом.
- ЗК 09. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 11. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК 12. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
- ЗК 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ЗК 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні:

- СК 01. Здатність пояснити пацієнтам, клієнтам, родинам, членам міждисциплінарної команди, іншим медичним працівникам потребу у заходах фізичної терапії, ерготерапії, принципи їх використання і зв'язок з охороною здоров'я.
- СК 02. Здатність аналізувати будову, нормальний та індивідуальний розвиток людського організму та його рухові функції.
- СК 03. Здатність трактувати патологічні процеси та порушення і застосовувати для їх корекції придатні засоби фізичної терапії, ерготерапії.
- СК 04. Здатність враховувати медичні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти у практиці фізичної терапії, ерготерапії.
- СК 05. Здатність провадити безпечну для пацієнта/клієнта та практикуючого фахівця практичну діяльність з фізичної терапії, ерготерапії у травматології та ортопедії, неврології та нейрохірургії, кардіології та пульмонології, а також інших областях медицини.
- СК 06. Здатність виконувати базові компоненти обстеження у фізичній терапії та/або ерготерапії: спостереження, опитування, вимірювання та тестування, документувати їх результати.
- СК 07. Здатність допомогти пацієнту/клієнту зрозуміти власні потреби, обговорювати та пояснювати зміст і необхідність виконання програми фізичної терапії та ерготерапії.

СК 08. Здатність ефективно реалізовувати програму фізичної терапії та/або ерготерапії.

СК 09. Здатність забезпечувати відповідність заходів фізичної терапії та/або ерготерапії функціональним можливостям та потребам пацієнта/клієнта.

СК 10. Здатність проводити оперативний, поточний та етапний контроль стану пацієнта/клієнта відповідними засобами й методами (додаток 3) та документувати отримані результати.

СК 11. Здатність адаптовувати свою поточну практичну діяльність до змінних умов.

СК 12. Здатність надавати долікарську допомогу під час виникнення невідкладних станів.

СК 13. Здатність навчати пацієнта/опікунів самообслуговуванню/догляду, профілактиці захворювань, травм, ускладнень та неповносправності, здоровому способу життя.

СК 14. Здатність знаходити шляхи постійного покращення якості послуг фізичної терапії та ерготерапії.

Результати навчання з дисципліни:

ПР 01. Демонструвати готовність до зміцнення та збереження особистого та громадського здоров'я шляхом використання рухової активності людини та проведення роз'яснювальної роботи серед пацієнтів/клієнтів, членів їх родин, медичних фахівців, а також покращенню довкілля громади.

ПР 02. Спілкуватися усно та письмово українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування; складати документи, у тому числі іноземною мовою (мовами).

ПР 03. Використовувати сучасну комп'ютерну техніку; знаходити інформацію з різних джерел; аналізувати вітчизняні та зарубіжні джерела інформації, необхідної для виконання професійних завдань та прийняття професійних рішень.

ПР 04. Застосовувати у професійній діяльності знання біологічних, медичних, педагогічних та психосоціальних аспектів фізичної терапії та ерготерапії.

ПР 05. Надавати долікарську допомогу при невідкладних станах та патологічних процесах в організмі; вибрати оптимальні методи та засоби збереження життя.

ПР 06. Застосовувати методи й інструменти визначення та вимірювання структурних змін та порушених функцій організму, активності та участі (додаток 3), трактувати отриману інформацію.

ПР 07. Трактувати інформацію про наявні у пацієнта/клієнта порушення за Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) та Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (МКФ ДП).

ПР 08. Діяти згідно з нормативно-правовими вимогами та нормами професійної етики.

ПР 09. Реалізувати індивідуальні програми фізичної терапії, ерготерапії.

ПР 10. Здійснювати заходи фізичної терапії для ліквідації або компенсації рухових порушень та активності (додаток 4).

ПР 11. Здійснювати заходи ерготерапії для ліквідації або компенсації функціональних та асоційованих з ними обмежень активності та участі в діяльності.

ПР 12. Застосовувати сучасні науково-доказові дані у професійній діяльності.

ПР 13. Обирати оптимальні форми, методи і прийоми, які б забезпечили шанобливе ставлення до пацієнта/клієнта, його безпеку/захист, комфорт та приватність.

ПР 14. Безпечно та ефективно використовувати обладнання для проведення реабілітаційних заходів, контролю основних життєвих показників пацієнта, допоміжні технічні засоби реабілітації для пересування та самообслуговування.

ПР 15. Вербально і невербально спілкуватися з особами та групами співрозмовників, різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо, у мультидисциплінарній команді.

ПР 16. Проводити інструктаж та навчання клієнтів, членів їх родин, колег і невеликих груп.

ПР 17. Оцінювати результати виконання програм фізичної терапії та ерготерапії, використовуючи відповідний інструментарій (додаток 3), та за потреби, модифікувати поточну діяльність.

ПР 18. Оцінювати себе критично, засвоювати нову фахову інформацію, поглиблювати знання за допомогою самоосвіти, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Домедична допомога при невідкладних станах різноманітних соматичних захворювань.

Тема 1. Основні відомості по наданню першої невідкладної медичної допомоги. Домедична допомога: основні поняття, вимоги та правила.

Тема 2. Поранення та травми. Рани та поранення. Види кровотеч. Артеріальна, венозна та капілярна кровотеча. Долікарська допомога при травмах та кровотечах.

Тема 3. Пошкодження опорно-рухового апарату. Долікарська допомога при травмах ОРА. Вивихи. Розтягнення та розриви. Забиття. Переломи кісток.

Тема 4. Перша долікарська допомога при ушкодженнях природними фізичними і хімічними чинників. Опіки. Термічні опіки. Хімічні опіки. Надання першої домедичної допомоги.

Тема 5. Отруєння. Харчове отруєння. Отруєння чадним газом. Отруєння при укусах отруйних змій та комах. Асфіксія.

Тема 6. Раптові захворювання органів черевної порожнини. Закриті і відкриті ушкодження стінки і органів черевної порожнини. "Гострий живіт", перитоніт. Хірургічні захворювання шлунка і дванадцятипалої кишки: кровоточива, проривна виразка, пілоростеноз, малігнізація виразки. Клініка, діагностика, лікування. Кишкова непрохідність. Гострий та хронічний холецистит, механічна жовтяниця. Гострий панкреатит. Клінічні ознаки, діагностика і лікування. Черевні грижі: класифікація, клінічні ознаки, принципи лікування. Запальні захворювання прямої кишки та навколокишкової клітковини: тріщини відхідника, геморої,

гострий парапроктит, нориці відхідника і прямої кишки. Особливості догляду за хірургічними гастро-ентерологічними хворими.

Тема 7. Гострі патологічні стани. Гострі серцево-судинні захворювання: стенокардія, інфаркт міокарду, гіпертонічний криз. Гострі розлади дихальної системи – зупинка дихання. Гострі неврологічні розлади: інсульт. Ознаки порушення, перша домедична допомога.

Тема 8. Порядок надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на шок. Гіповолемічний шок. Геморагічний шок. Травматичний (больовий шок). Опіковий шок. Холодовий шок. Кардіогенний шок. Дистрибутивний шок: анафілактичний шок, септичний шок, гемотрансфузний шок, нейрогенний шок. Ознаки порушення, перша домедична допомога.

4. Структура навчальної дисципліни

Теми		Кількість годин				
		Всього	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Мод. контр.
Змістовий модуль 1. Домедична допомога при невідкладних станах різноманітних соматичних захворювань						
1	Основні відомості по наданню першої невідкладної медичної допомоги	11	2	2	5	
2	Поранення та травми	11	2	4	5	
3	Пошкодження опорно-рухового апарату	12	2	4	6	
4	Перша долікарська допомога при ушкодженнях природними фізичними і хімічними чинників	12	2	4	6	
5	Отруєння	12	2	4	6	
6	Раптові захворювання органів черевної порожнини	12	2	4	6	
7	Гострі патологічні стани	10		4	6	
8	Порядок надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на шок	10		4	6	
9	Залік			2		
	ВСЬОГО ГОДИН:	90	12	32	46	

5. Теми лекційних занять

№ з/р	Тема	Кількість годин
1	Основні відомості по наданню першої невідкладної медичної допомоги	2
2	Поранення та травми	2
3	Пошкодження опорно-рухового апарату	2
4	Ураження при дії природних фізичних і хімічних чинників	2
5	Отруєння	2

6	Раптові захворювання органів черевної порожнини	2
	ВСЬОГО ГОДИН:	12

6. Теми семінарських занять

Згідно робочої програми навчальної дисципліни «Долікарська медична допомога» семінарські заняття не заплановані.

7. Теми практичних занять

№ з/р	Тема	Кількість годин
1	Основні відомості по наданню першої невідкладної медичної допомоги	2
2	Поранення та травми	4
3	Пошкодження опорно-рухового апарату	4
4	Ураження при дії природних фізичних і хімічних чинників	4
5	Отруєння	4
6	Раптові захворювання органів черевної порожнини	4
7	Гострі патологічні стани	4
8	Порядок надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на шок	4
9	Залік	2
	ВСЬОГО ГОДИН	32

8. Теми лабораторних занять

Згідно робочої програми навчальної дисципліни «Долікарська медична допомога» лабораторні заняття не заплановані.

9. Теми самостійної роботи

№ з/р	Тема	Кількість годин
1	Основні відомості по наданню першої невідкладної медичної допомоги	5
2	Поранення та травми	5
3	Пошкодження опорно-рухового апарату	6
4	Ураження при дії природних фізичних і хімічних чинників	6
5	Отруєння	6
6	Раптові захворювання органів черевної порожнини	6
7	Гострі патологічні стани	6
8	Порядок надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на шок	6
	ВСЬОГО ГОДИН	46

10. Індивідуальні завдання:

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (далі – ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання з курсу «Долікарська медична допомога» – це вид навчально-дослідної роботи бакалавра, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Вид ІНДЗ – написання реферату з дисципліни «Долікарська медична допомога» або підготовка доповіді з презентацією за однією з переліку наданих нижче тем.

Тематика рефератів та доповідей за переліком:

1. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при раптовій зупинці серця;
2. Описати надання домедичної допомоги постраждалим при серцевому нападі;
3. Наведіть приклади проведення серцево-легеневої реанімації з використанням автоматичного зовнішнього дефібрилятора;
4. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на пошкодження хребта;
5. Описати надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на травму голови (черепно-мозкова травма);
6. Опишіть надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на пошкодження живота;
7. Охарактеризувати надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на інсульт;
8. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на травму грудної клітки;
9. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на перелом кісток кінцівок;
10. Наведіть приклади надання домедичної допомоги постраждалим при рані кінцівки, в тому числі ускладненій кровотечею;

11. Охарактеризувати надання домедичної допомоги постраждалим при травматичній ампутації;
12. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при позиційному стисканні м'яких тканин;
13. Описати надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на шок;
14. Охарактеризувати надання домедичної допомоги постраждалим при порушенні прохідності дихальних шляхів - обтурації стороннім тілом;
15. Наведіть приклади надання домедичної допомоги при наявності декількох постраждалих;
16. Опишіть надання домедичної допомоги постраждалим при підозрі на гостре отруєння невідомою речовиною;
17. Охарактеризувати надання домедичної допомоги постраждалим з опіками;
18. Опишіть надання домедичної допомоги постраждалим з переохолодженням;
19. Наведіть приклади надання домедичної допомоги постраждалим з відмороженням;
20. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при утопленні;
21. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при перегріванні;
22. Описати надання домедичної допомоги постраждалим при травмах та пошкодженнях очей;
23. Охарактеризувати надання домедичної допомоги постраждалим при укусах тварин та комах;
24. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при падінні з висоти;
25. Навести алгоритм надання домедичної допомоги постраждалим при дорожньо-транспортних пригодах;
26. Описати надання домедичної допомоги постраждалим при ураженні електричним струмом;
27. Описати надання домедичної допомоги постраждалим при ураженні блискавкою;
28. Наведіть приклади надання домедичної допомоги постраждалим при судомах (епілепсії);
29. Охарактеризувати надання домедичної допомоги постраждалим без свідомості.

11. Методи навчання

1. Словесний метод.
2. Наочний метод.
3. Вивчення та аналіз прикладного матеріалу.
4. Аналіз та синтез інформації.
5. Поєднання логічного та історичного аналізу.
6. Функціонально-структурного аналізу.
7. Порівняння та зіставлення.

12. Методи та форми контролю, розподіл балів, які отримують студенти, оцінювання

1. Поточний контроль – відвідування занять, відповіді за темами, виконання самостійної та індивідуальної роботи, написання контрольної роботи за змістовним модулем.

2. Підсумковий контроль – диф. залік.

Контроль з навчальної діяльності студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою результати якої оцінюються за 200-бальною шкалою.

Розподіл балів, які отримують студенти

Максимальна кількість балів за поточний контроль за темами								ІНДЗ	Бали
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
12	12	12	12	12	12	12	12	8	200
T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16		
12	12	12	12	12	12	12	12		

Здійснюється під час практичного заняття та включає загальну оцінку теоретичних та практичних знань з теми заняття:

«5» - 12 балів;

«4» - 9 балів;

«3» - 7 балів;

«2» - 0 балів.

Самостійна робота студента (доповідь написаного реферату, презентація) оцінюється: 1 – 8 балів.

13. Методичне забезпечення

1. Рекомендована література.

2. Мільтимедійний лекційний матеріал.

14. Рекомендована література

Основна:

1. Марчук А.І., Солодкий В.М., Чорний М.В. Долікарська допомога. — К.: НАВСУ “Правові джерела”, 2005. — 271 с.

2. Кучмістова О. Ф. Перша долікарська допомога з основами анатомії та фізіології людини : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ О. Ф. Кучмістова, А. П. Строкань; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. -К.: КНУТД, 2005. -169 с.

3. Жидецький В.Ц. Перша допомога при нещасних випадках: запитання, завдання, тести та відповіді : Навч. посіб./ В.Ц. Жидецький, М.Є. Жидецька. -К.: Основа, 2003. - 124 с.

4. Основи медичних знань: долікарська допомога та медико-санітарна підготовка: Навч. посіб. / О.В. Чуприна, Т.В. Гищак, О.В. Долинна. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 216 с.

Додаткова:

1. Надання першої допомоги потерпілим від нещасних випадків/ Черкас. держ. технол. ун-т; Уклад.: Кожем’якін О.С., Цікановський В.Л.. - Черкаси: ЧДТУ, 2003. - 39 с.

2. Петрик О.І. Перша допомога при дорожньо-транспортних пригодах: Навч.-

- метод. посіб./ О.І. Петрик , Р.О. Валецька . -Луцьк: Вежа, 2000. - 64 с.
3. Черкашина З.А. Доврачебная помощь пострадавшим и внезапно заболевшим. – М.: Медицина, 2003. - 126с.
 4. Экстренная медицинская помощь на догоспитальном этапе. Практическое руководство / Вольный И.Ф., Постернак Г.И., Пешков Ю.В., Ткачева М.Ю. Под ред. профессора Никонова В.В. (Харьков), профессора Белебезьева Г.И. (Киев). - 3-е изд., перераб. и доп. - Луганск, 2006. - 224 с.
 5. Тарасов А. Н., Гордиенко Е. А. Неотложная доврачебная помощь при сердечно-сосудистых заболеваниях. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Медицина, 1997. – 240 с.
 6. Ершова И. Н., Шапот Ю. Б. Первая домедицинская помощь при острых заболеваниях и несчастных случаях: Справ. пособ. для населения. — СПб.: Политехника, 1999. – 107 с.
 7. Черняков Г. О., Кочін І. В., Федоренко П. І. Основи організації та діяльності служби медицини катастроф у надзвичайних ситуаціях / За ред. І. В. Кочіна. — Запоріжжя, 2000.
 8. Перша медична допомога: Підруч. для населення. — К.: Т-во Червоного Хреста, 1999.
 9. Соковня-Семенова Й. Й. Основы здорового образа жизни и первая медицинская помощь: Учеб. пособ. для студ. средних педагог. учеб. заведений. — 2-е изд. — М.: Издат. центр “Академия”, 2000.
 10. Чепкий Л. П., Возіанов О. Ф., Грицюк та ін. Швидка медична допомога: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 1998. – 311 с.

15. Інформаційне забезпечення.

1. <http://sport-med.in.ua>